

tionen i slättbygden. En annan observation var att djurhållningen generellt stagnerade över tid, med andra ord en tilltagande vegetabilisering. Observationen kan ses som en ledtråd angående den så kallade nyodlingens dilemma, det vill säga resonemanget att en ökande åkerareal ledde till brist på ängsmarker och därmed på djur som var viktiga för gödseltillgången och som muskelkraft som i sin tur främjade möjligheterna att öka vegetabilieproduktionen. Strategier för att komma till rätta med detta problem anges också i tre fallstudier med utgångspunkt i tre byar från slättbygd (Lilla Harrie), risbygd (Östra Hemmestorp) respektive skogsbygd (Billinge).

När det gäller djurhållningen konstateras att den var mindre utvecklad på slättbygden än i ris- och skogsbygder och där inte heller mer inriktad på arbetsdjur som hästar och oxar. En annan tendens var att bördigheten verkar ha spelat mindre roll för produktionen under 1700-talet, men kom att få allt större betydelse under 1800-talet. Sammantaget konstateras att vegetabiliseringen tog sig olika uttryck i de olika bygdetyperna. På slättbygden var det huvudsakligen spannmål som odlades medan produktionen i ris- och skogsbygder var mer diversifierad. Skiftena innebar att produktionsinriktningen individualiserades och bördigheten fick större betydelse för gårdarnas produktionsinriktning än tidigare.

Generellt visar Bohmans undersökning att det svenska jordbrukets omvandling under 1700- och 1800-talen var en del av en europeisk process och hade likheter med denna. Som förklaringar till de olika observerade förändringarna återopas ofta det tidiga 1800-talets skiftesförordningar liksom utvecklingen av regionala marknader och hävandet av exportförbudet på spannmål i mitten av 1820-talet. Detta och mycket annat av resultaten förklaras alltså på gängse sätt och huvudintrycket är att Bohmans undersökning i stora stycken bekräftar det vi redan visste om den agrara revolutionens processer.

Avhandlingens styrka ligger alltså i att användningen av en ny typ av källmaterial, prästiondelängder, som i kombination med bedömningar av olika jordbruksenheters naturliga förutsättningar som bördighet, till stora delar bekräftar bilden av den agrara revolutionen. Representativiteten i databasen hade möjligen kunnat diskuteras utförligare eftersom de 34 socknarna endast utgör en liten del av Skåne och dessutom är relativt ojämnt fördelade med vissa härader väl representerade medan flera viktiga härader helt saknar socknar i databasen. Men sådana anmärkningar förtar inte på något sätt huvudintrycket av en gedigen studie om naturliga förutsättningar och ändrade produktionsförhållanden under en omvälvande period i lantbrukshistorien.

Thomas Kaiserfeld

Anna Gustafsson, *Pamfletter!: en diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet*, Lundastudier i nordisk språkvetenskap A66 (Lund: Språk- och litteraturcentrum, 2009). 267 s.

I en akademisk avhandling i nordiska språk, framlagd vid Lunds universitet 2009, har Anna Gustafsson studerat politiska pamfletter från två tidpunkter i svensk historia: 1769 och 1809–1810. Det handlar om två tillfällen då den offentliga debatten i pamflettform var särskilt intensiv och då skribenterna nyligen fått utökad frihet att uttrycka sina åsikter i skrift. Varande en avhandling i språkvetenskap har Gustafssons studie till syfte att undersöka det politiska språket i pamfletterna. Hon fokuserar på diskursiva strategier och särskilt på strategier för legitimering respektive delegitimering. Tyngdpunkten ligger på undersökningen av det äldre materialet, medan pamfletterna från 1809–1810 främst studeras utifrån frågeställningar om hur de liknar respektive skil-

jer sig från de frihetstida verken. Avhandlingen har också ett metodologiskt och ett teoretiskt syfte. Som Gustafsson själv kommenterar använder svenska forskare ofta analysmodeller med ursprung i den klassiska retoriken när de undersöker politisk litteratur från 1700-talet. Med tanke på detta har ett av hennes syften varit att pröva hur väl det går att tillämpa modern kritisk diskursanalys på äldre material. Hon utgår från en modell för analyser av legitimering som utarbetats av Theo van Leeuwen, men för även in kategoriseringar av strategier för delegitimering. van Leuwens strategier för legitimering är indelade i fyra huvudkategorier: auktorisering (hänvisande till auktoriteter), moralisk värdering (användande av värdeladdade ord), rationalisering (försök att få något att framstå som rationellt och logiskt) samt mythopoesis (moraliska berättelser). Till dessa lägger Gustafsson några förslag till kategorier för delegitimerande strategier: moralisk värdering, ironi, irrationalisering (försök att få något att framstå som irrationellt) samt avauktorisering och mythopoesis. I avhandlingen läggs också särskilt fokus på användandet av ironi i verken och hur det kan relateras till övriga kategorier för delegitimering.

Materialet för undersökningen består av 138 tryckta politiska pamfletter från år 1769 samt 94 stycken från åren 1809–1810. Ur detta material har Gustafsson valt ut tolv verk från respektive period vilka blir föremål för närmare analyser. I avhandlingen utförs således både kvantitativa och kvalitativa analyser, vilka kompletteras med contextualisering av materialet.

Undersökningen ger en intressant bild av en framväxande och mognande offentlig debatt. Under båda perioderna är skribenterna i regel anonyma, och anonymiteten tycks också ses som en garant för en saklig och konstruktiv diskussion. En tydlig skillnad mellan perioderna är att debatten har en mer interaktiv karaktär 1769. Då förekommer fler följskrifter och det är vanligare med ett direkt tilltal till

en annan person jämfört med vad som är fallet i pamfletterna från 1809–1810. I de senare verken är det i stället vanligare med ett tilltal i pluralis, vilket kan tyda på en ökad medvetenhet om att man befinner sig i en offentlighet. En annan skillnad mellan perioderna som Gustafsson påvisar är att ironi och genomförda fiktioner är vanligare i materialet från 1769, även om direkt och saklig argumentation även då var den dominerande formen. Kopplat till detta är också att delegitimerande strategier som exempelvis negativ moralisk värdering förekommer i mindre utsträckning under perioden 1809–1810. Även skillnader i rubrikformerna pekar på samma tendenser. År 1769 var de två vanligaste rubrikformerna variationer på "tankar" och "brev". Verk som rubricerades som "tankar" hade oftast en resonerande och utredande form, medan brevformen indikerade en mer personligt hållen och friare stil som ofta hade inslag av fiktion och ironi. I materialet från 1809–1810 är brevformen mindre vanligt förekommande och i stället är många rubriker utformade som frågor. Flera av resultaten tyder således på en förändring mot en sakligare debatt och mindre personorienterad framställning, även om en del skillnader kan ha att göra med de specifika politiska förutsättningarna vid respektive tillfälle.

Avhandlingen är resultatet av ett digert arbete som utförts med noggrannhet. Styrkan i avhandlingen ligger framför allt i de kvantitativa analyserna och jämförelsen mellan de kvantitativa resultaten från respektive tidsperiod. Här kan Gustafsson peka på en rad intressanta resultat som inspirerar till vidare studier och hon kan påvisa förändringar i framställningssätten vilka många av oss som läst liknande material intuitivt upplevt men som inte har utretts ordentligt tidigare. Diskussionen kring de metodiska och teoretiska problemen är också givande och insiktsfull.

Frågan är dock om det inte måste sägas att ett av hennes resultat är att det är svårt att skapa ett djup i analyserna av historiskt mate-

rial med hjälp av de analysmodeller hon arbetat med. Intrycket att de kvalitativa analyserna ibland blir ytliga kan dock också ha att göra med att analysen av varje verk får relativt lite utrymme, vilket förstås måste bli fallet när det är 24 olika verk som ska behandlas. En annan aspekt som kan bidra till intrycket av ytlighet är Gustafssons val att använda tabeller för att kvantifiera de kvalitativa analyserna. Avhandlingsförfattaren diskuterar och motiverar själv sitt val med att det ger möjlighet att generalisera, att identifiera samband mellan olika typer av strategier och att lättare upptäcka skillnader mellan de båda tidsperioderna. I större delen av fallen fungerar detta väl, men det finns också en tendens att generaliseringarna ibland blir missvisande. I beskrivningen av användande av delegitimerande bildspråk i det äldre materialet visar det sig till exempel att 31 av de 34 förekomster som Gustafsson identifierat kommer från fem texter som utgör en debattkedja. Av dessa kommer 23 ur texter med en och samma författare (s. 144). I detta fall känns det onekligt som att de flesta resultaten i första hand säger något om en enskild författares personliga stil och de specifika förutsättningarna för just denna diskussion.

Ett av Gustafssons resultat när det gäller avhandlingens metodiska syfte är också att det framför allt är svårt att använda sig av begreppet irrationalisering i analyserna. Några direkta motsvarigheter till det som van Leeuwen kallar rationalisering tycks sällan förekomma i delegitimerande syfte i materialet. De strategier Gustafsson undersöker under denna rubrik visar sig snarare passa in i kategorierna "moralisk värdering" eller "rationalisering". Hon konstaterar i stället att det som passar bäst in på hennes definition av irrationalisering är användande av ironi.

Sammanfattningsvis kan sägas att *Pamfletter!* innehåller många intressanta diskussioner och resultat, men att det ibland är svårt att utifrån det material som använts dra några säkra slutsatser om vad som är representativt

och uttryck för en allmän förändring i framställningssättet respektive vad som är direkt kopplat till den specifika politiska situationen, sakfrågan eller till och med den enskilde skribenten. Därmed öppnar avhandlingen upp för många nya frågor och forskningsmöjligheter inom såväl språkvetenskap som retorik och politisk historia.

Annie Mattsson

Helena Hagelin, *Kvinnovärldar och barnamord: makt, ansvar och gemenskap i rättsprotokoll ca 1700–1840* (Göteborg: Institutionen för historiska studier, 2010). 189 s.

Kvinnovärldar och barnamord är en historisk avhandling i det lilla formatet, från inledning till slutsammanfattning rymmer boken runt 150 sidor text. Det är en lättillgänglig bok som tämligen omedelbart för läsaren in i 1700-talets och det tidiga 1800-talets kvinnorelationer. I centrum för framställningen står barnamordsbrotten – men ogifta kvinnors mord på sina nyfödda barn är inte avhandlingens huvudspår. I stället är avhandlingens syfte att undersöka det som Hagelin benämner "kvinnovärldarna" och dessa rekonstrueras utifrån uppgifter i protokoll från barnamordsrättegångar. Hagelins utgångspunkt är att kvinnor har ingått i sociala relationer med andra kvinnor och att varje kvinna innehaft en social position inom kvinnovärlden, som framstått som viktig för henne att upprätthålla. Det var bland annat denna sociala position inom den kvinnliga homosociala gemenskapen som den ogifta kvinnan riskerade att förlora genom graviditeten, menar Hagelin.

Genom att studera de omgivande kvinnornas agerande i deras försök att avslöja graviditeter och barnamord hoppas Hagelin få syn på kvinnovärldarna och hur de fungerat – som gemenskaper för umgänge, vänskap,